

É. KISS KATALIN

Kísérlet a konfigurációs és a nem-konfigurációs magyar mondattani jelenségek közti ellentmondás feloldására¹

The paper accounts for a set of seemingly contradictory facts of Hungarian in the framework of Phase Theory. Namely, (i) Hungarian word order is fixed preverbally, and is free postverbally. The fixed word order of a string is liberated when it is crossed by verb movement. (ii) Grammatical phenomena sensitive to c-command provide evidence of both configurationality and non-configurationality. The proposal is based on the following assumptions: The derivation of the Hungarian sentence involves a lexical phase (PredP), and a functional phase (a TP or a FocP), both headed by the raised V. When the functional phase is constructed, the silent lower copies of the V and their projections are deleted, which results in the flattening of the phasal domain. Grammatical phenomena which are indicative of a hierarchical structure are interpreted on the hierarchical domain of the lexical phase, whereas those indicative of a flat structure are interpreted on the flattened domain of the functional phase. The sister constituents of the flattened domain of the functional phase can be linearized in a free order in PF.

1. Bevezetés

E tanulmány arra tesz kísérletet, hogy egységes magyarázatot adjon a magyar nyelvben megfigyelhető szórendi kötöttségekre és szórendi szabadságra, valamint azokra az ellentmondásos tényekre is, melyek részint a konfigurációs nyelvekre jellemző alany-tárgy aszimmetriáról, részint a nem-konfigurációs nyelvekre jellemző alany-tárgy szimmetriáról tanúskodnak. Elméleti keretűl a generatív elmélet fáziselméletnek nevezett változata szolgál (l. Chomsky 2001, 2002, 2005), de a magyarázat az elméleti kerettől függetlenül is értelmezhető.

Előrebocsátva a gondolatmenet lényegét: a tanulmány amellel érvel, hogy a magyar mondat konfigurációsán épül fel. Az igét és vonzatait bevezető igei szintagmában (a ν P-ben) az alany prominensebb, mint a tárgy. A ν P-re az igemódosítót és az igét összetett állítmánnyá kapcsoló PredP épül. A PredP-re rakódnak az igei szintagma funkcionális kiterjesztései, így az igei szintagmát időjellel ellátó, véges mondattá alakító TP és a fókuszhoz helyt adó FP. E kiterjesztések kiépülése igemozgatást vált ki; az ige a ν P-ből legfelső funkció-

¹ Köszönetet mondok Bartos Hubának, Bródy Mihálynak és Surányi Balázsnak e tanulmány korábbi változatához fűzött hasznos megjegyzéseikért.

nális kiterjesztésének fejpozíciójába emelkedik. Az a kifejezés, melyből kiemeljük az igét, „összeesik”, kilapul, és szórendje szabaddá válik. Pontosabban szórendjét egy fonológiai megkötés, az Otto Behaghel (1932) megfogalmazta nővekvő összetevők törvénye szabályozza.

A fenti művelet sor a fáziselmélet keretében válik értelmezhetővé. A fáziselmélet szerint a mondatok létrehozása részenként, fázisonként történik. A fázis szerkezet „bal perifériája”, fej előtti szakasza jelenti a mondat szintaktikailag továbbépíthető és szemantikailag aktív részét. A fej utáni szakasz, az ún. fázis-tartomány a levezetés további lépéseiben már csak passzív résztvevőként van jelen. A tanulmány amellett érvel, hogy a magyar mondatban az ige maximális lexikai kiterjesztése: a PredP, valamint az ige maximális funkcionális kiterjesztése: a TP vagy FP működnek fázisokként. Az ige alkotja bennük a fázisfejet, tehát azt a választóvonalat, mely a szintaktikailag és szemantikailag aktív baloldali perifériát a semlegesítődött jobboldali fázis-tartománytól elválasztja. Az a fázis, melynek fejét a soron következő fázis fejpozíciójába emeljük, mely tehát fejétől megfosztva kerül a soron következő fázis tartományába, kilapul és szabad szórendűvé válik.

A mondatok szemantikai értelmezése fázisonként történik. A PredP fázis vP-tartománya még konfigurációs, azaz hierarchikus elrendezésű, ezért a rajta értelmezett műveletek számára az alany prominensebb, mint a tárgy. A funkcionálisan kiterjesztett igei kifejezés alkotta fázisban a vP, illetve PredP már a fázisfejtől jobbra eső kilapult fázis-tartományba esik – ezért az itt értelmezett műveletek már testvérösszetevőként kezelik az alanyt és a tárgyat.

A tanulmány először a magyarázandó tényeket ismerteti. A 2. rész a szabad szórend és a szórendi kötöttségek mondatbeli megoszlásával foglalkozik. A 3. rész a szabad szórendű mondatzszakasz prozódiai kötöttségeit mutatja be. A 4. rész arra a kérdésre keresi a választ, hogy történik-e igemozgatás a magyar mondat levezetése során. Az 5. rész a magyar mondat szerkezet konfigurációs volta melletti és elleni érveket sorolja fel. A 6. rész új módon csoportosítja a megismert tényeket. Végül a 7. rész fáziselméleti keretbe helyezi az általánosításokat. A tanulmányt egy összegző 8. rész zárja.

2. Hol kötött és hol szabad a magyar mondat szórendje?

A lentebb idézendő példák tanúsága szerint a magyar mondat ige előtti szakasza kötött szórendű, az ige utáni mondatzszakaszban viszont szabad a fő összetevők sorrendje. Ugyanazok az összetevők, melyek az ige előtt csak kötött sorrendben állhatnak, az ige után tetszés szerinti sorrendben következhetnek. A generatív nyelvészetben a szórendi kötöttség mindig valamilyen szerkezeti hierarchia,

aszimmetria következménye. Az elemek szabad felcserélhetősége viszont lapos szerkezetre, az elemek testvérvizonyára enged következtetni.

Az ige utáni szórend szabadságát először olyan mondattal illusztráljuk, mely csak ige utáni elemeket tartalmaz:

- (1) a. Vesztekedtek egymással a gyerekek.
- b. Vesztekedtek a gyerekek egymással.

Ha az ige igemódosítót – például igekötőt – is vonz, az az ige előtt foglal helyet. Az ige utáni elemek sorrendje igemódosító jelenlétében is szabad:

- (2) a. Össze-vesztek a gyerekek egymással.
- b. Össze-vesztek egymással a gyerekek.
- (3) a. Levelet írt Elemér Évának.²
- b. Levelet írt Évának Elemér.

Az igemódosítás igével kezdődő szerkezeteket fok-/mértékhatározó, módhatározó és gyakorisági határozó is módosíthatja. Míg az ige előtti elemek: a határozók és az igemódosító sorrendje szigorúan kötött, az ige utáni összetevők sorrendje szabad:

- (4) a. [Sokszor [nagyon [össze-vesztek a gyerekek egymással]]]
- b. Sokszor nagyon össze-vesztek egymással a gyerekek.
- c. *Nagyon össze sokszor vesztek egymással a gyerekek.
- d. *Össze sokszor nagyon vesztek egymással a gyerekek.

Tagadás esetén a (4a–b)-ben az ige előtt álló igekötő és határozók az ige mögé kerülnek. Ez a tény vagy igemozgatás következménye – amint ezt az (5a)-ban zárójelbe tett, 0-val jelölt igenyom mutatja, vagy arra utal, hogy a tagadószó megakadályozza az igekötőnek és egyéb összetevőknek az ige elé való kiemelését. A példák tanúsága szerint az ige mögött azoknak az elemeknek is teljesen szabad a sorrendjük, melyek az ige előtt csak meghatározott sorrendben állhatnak:

- (5) a. Nem vesztek; sokszor nagyon össze (0_i) a fiúk egymással.
- b. Nem vesztek össze egymással sokszor nagyon a fiúk.
- c. Nem vesztek nagyon össze a fiúk sokszor egymással.
- d. Nem vesztek egymással a fiúk sokszor nagyon össze.
- e. Nem vesztek össze a fiúk sokszor egymással nagyon.

² A szemléletesség kedvéért topik nélküli példákat használok, ezért a példák egy része kissé jelöltnek hangzik.

Fókusz esetén is hasonló a helyzet: azok az összetevők, melyek a (4a–d) alatti szerkezetben kötött sorrendben megelőzték az igét, most az ige mögött sorakoznak tetszés szerinti sorrendben. Egyelőre ismét nyitva hagyjuk a kérdést, hogy az igekötő és a fok-/mértékhatározó ige mögötti pozíciója balra való igemozgatás következménye, vagy abból fakad, hogy a fókusz megakadályozta az igekötőnek és a predikátumhatározóknak az ige elé való kiemelését.

- (6) a. CSAK EGYSZER veszett; nagyon össze (0_i) Éva Péterrel.
 - b. CSAK EGYSZER veszett nagyon Éva össze Péterrel.
 - c. CSAK EGYSZER veszett össze Péterrel Éva nagyon.
 - d. CSAK EGYSZER veszett össze Éva nagyon Péterrel.
- stb.

Bizonyos fajta összetevők, például a *csak*-os kifejezések csak fókuszban állhatnak – l. (7a–b). Fókusz jelenlétében ugyanakkor a mondat ige utáni szakaszában is megjelenhetnek – l. (7c).

- (7) a. *Nagyon össze-veszett CSAK EGYSZER Éva két barátjával.
- b. CSAK EGYSZER veszett Éva nagyon össze két barátjával.
- c. KÉT BARÁTJÁVAL veszett CSAK EGYSZER nagyon össze Éva.

Ilyen példasorok és más érvek alapján É. Kiss (1998) arra következtetett, hogy a (7c) típusú mondatok két fókuszot tartalmaznak. Mindkét fókusz egy-egy fókuszos kifejezés (FP) specifikálójában található. Az igét először az alsó FP fepozíciójába, majd onnan a felső F-be emeljük:

- (8) [FP KÉT BARÁTJÁVAL [F_i veszett; [FP CSAK EGYSZER [F_i 0_i [nagyon össze Éva]]]]]

Bár a (8) alatti szerkezetben az alsó fókusznak közvetlenül követnie kellene az igét, valójában valamennyi ige utáni fő összetevő sorrendje szabad, beleértve az alsó fókuszot is:

- (9) a. KÉT BARÁTJÁVAL veszett össze CSAK EGYSZER nagyon Éva.
 - b. KÉT BARÁTJÁVAL veszett össze nagyon Éva CSAK EGYSZER.
 - c. KÉT BARÁTJÁVAL veszett Éva CSAK EGYSZER nagyon össze.
 - d. KÉT BARÁTJÁVAL veszett Éva össze CSAK EGYSZER nagyon.
 - e. KÉT BARÁTJÁVAL veszett CSAK EGYSZER Éva össze nagyon.
- stb.

Az igei szintagmában található univerzális kvantorokat az FP elé emelhetjük. A generatív elméletben legelterjedtebb felfogás szerint a kvantoremelés ún. adjunkciós művelet, melynek során a kvantort a hatóköréül szolgáló kifejezéshez

csatoljuk, megőrizve annak kategóriáját (l. É. Kiss 1992 és Surányi 2002).³ Az ige előtti mondatszakaszban a kvantorok megelőzik és vezérlik hatókörüket; így például az alábbi példában a kvantor megelőzi a hatókörébe eső fókuszot:

- (10) [FP *Mindenki* [FP CSAK EGY SZELET TORTÁT [F_r evett [meg vacsora után]]]]]

Ha e mondatra még egy FP projekciót építünk, a kvantor és az alsó fókusz a mondat ige utáni szakaszába kerül. Az ige mögött a kvantor és a fókusz eredetileg kötött sorrendje is felszabadul; valamennyi ige utáni fő összetevő szabadon keveredhet:

- (11) a. Miért evett meg *mindenki* CSAK EGY SZELET TORTÁT vacsora után?
 b. Miért evett meg vacsora után CSAK EGY SZELET TORTÁT *mindenki*?
 c. Miért evett meg *mindenki* vacsora után CSAK EGY SZELET TORTÁT?
 d. Miért evett meg vacsora után *mindenki* CSAK EGY SZELET TORTÁT?
 stb.

3. A növekvő összetevők törvénye

A fenti példákban az ige utáni szórend azért volt teljesen szabad, mert a mondatok ige utáni fő összetevői körülbelül azonos hosszúságúak voltak. Ha egy mondat ige utáni fő összetevői fonológiailag különböző súlyúak, nem minden sorrend egyformán jelöletlen:

- (12) a. Fel-hívta Péter a legjobb barátját.
 b. ?Fel-hívta a legjobb barátját Péter.
 (13) a. Fel-hívta Pétert a legjobb barátja.
 b. ?Fel-hívta a legjobb barátja Pétert.

A többnyire egyszótagú igekötő általában közvetlenül követi az igét; az olyan, bővítményt is tartalmazó kifejezések pedig, mint a (14)-es mondat gyakorisági határozója, többnyire a mondat végére kerülnek:

³ Szabolcsi (1997) ezzel szemben amellet érvel, hogy a predikátum elé kiemelt univerzális kvantor egy külön funkcionális projekció, az ún. disztributív frázis (DistP) specifikálójába kerül.

- (14) a. Nem hívták fel a fiúk egymást *kettőnél többször*.
 b. Nem hívták fel egymást a fiúk *kettőnél többször*.
 c. (?)Nem hívták egymást fel a fiúk *kettőnél többször*.
 d. ?Nem hívták *kettőnél többször* egymást fel a fiúk.
 e. ??Nem hívták *kettőnél többször* egymást a fiúk fel.

Az alábbi példa viszonylag rövid határozót és hosszú, összetett tárgyat tartalmaz, így az ige mögötti mondatzszakasz ideális sorrendje 'igekötő, határozó, tárgy':

- (15) a. JÁNOS sértette meg nagyon Éva nagyapját.
 b. ?János sértette Éva nagyapját meg nagyon.
 c. ??JÁNOS sértette meg nagyon Éva nagyapját.

E megfigyelések egybevágnak Otto Behaghel (1932) általánosításával, az ún. *növekvő összetevők törvényével*, miszerint a világ nyelveiben a mondatösszetevők fonológiai súlyuknak megfelelően, növekvő sorrendbe törekednek rendeződni. A fonológiai súly nem csupán a szótagszám függvénye; a hangsúly is hozzájárul. Amint ezt már Varga (1981) is megfigyelte, jelöletlen esetben az új információt közlő, ezért hangsúlyos határozatlan főnévi kifejezések követik az ismert információt hordozó, ezért hangsúlytalan határozott főnévi kifejezéseket. (16a–b)-ben a rövid de hangsúlyos alanyt és a hosszú de ismert információt közlő, ezért kevésbé hangsúlyos tárgyat nagyjából azonos súlyúnak érzékeljük:

- (16) a. Fel-hívta az intézet igazgatóját egy újságíró.
 b. Fel-hívta egy újságíró az intézet igazgatóját.

Behaghel törvényének hatálya a magyarban az ige utáni mondatzszakaszra terjed ki.

4. Van-e igemozgatás?

A tanulmány 2. részében bemutatott tények értelmezése jelentős részben attól függ, hogy feltételezünk-e igemozgatást a magyar mondat levezetésében. A szakirodalom álláspontja megoszlik e kérdésben. Brassai (1860, 1863–65) szerint és az én számos korábbi munkámban (például É. Kiss 1983, 1992, 2006a) az igekötő és a fókusz ugyanazon ige előtti pozíció alternatív kitöltői. Ebben a keretben a mondat fő összetevőit egy igével kezdődő lapos szerkezetben vesszük fel; közülük emelünk ki némelyeket a sajátos jelentéstartalommal bíró ige előtti pozíciókba. Igemozgatás nem történik. Az ige utáni összetevőket tetszés szerinti

sorrendben generáljuk. Bár a generatív elmélet uralkodó irányzata az agens, patiens stb. tematikus szerepeket meghatározott mélyszerkezeti pozíciókhoz köti, bizonyos változatokban (például Neeleman 1994) a tematikus szerepek morféimákhoz (esetragokhoz) is kapcsolódhatnak.

E megközelítés előnye, hogy következik belőle az ige utáni szórend szabadsága. Ugyanakkor ebben a keretben nem könnyű számot adni az azonos szerkezeti pozícióba sorolt igeikötő és fókusz egyes különbségeiről. Például a fókusz megelőzheti a tagadást, az igeikötő viszont nem:

- (17) a. *Csak ÉVA nem veszett össze Jánossal.*
 b. **Össze nem veszett Éva Jánossal.*⁴

É. Kiss (2006a) szerint mind (17a) fókusza, mind (17b) igeikötője egy VP-re épülő PredP kifejezés specifikálójában található. Igeikötő jelenlétében az igét a Pred fejbe kell emelnünk. A tagadás megakadályozza ezt a műveletet, ezért helytelen (17b).

A szakirodalmi előzmények másik nagy csoportja szerint a tagadott és a fókuszos mondatokban tapasztalható 'ige, igeikötő' sorrend az igeikötőt keresztező igeemelés következménye. Az igeemelés gondolata először Marácznál (1989) merült fel. Az ő felfogásában a magyar – a némethez, hollandhoz hasonlóan – ún. V2 nyelv, melynek mondatszerkezetében az ige felmegy a mondatbevezető helyére, a C pozícióba. A fókusz a CP projekció specifikálójában található (a topikokat CP-hez csatoljuk). Az igeikötő az igét módosítja egy V' csomópont alatt:

- (18) [CP PÉTER_i hívta_j [IP 0_i [VP [V' fel 0_j] Marit]]]

Bródy (1990, 1995) szerint a fókuszos mondatokban az igei kifejezést fókuszos kifejezéssé, FP-vé terjesztjük ki; a fókusz az FP specifikálójában foglal helyet. Az igét az igeikötő mögött, annak testvéreként egy V⁺-nak nevezett csomópont alatt generáljuk, ahonnan az FP projekció F feje magához vonzza, ezáltal megfordítva az eredeti 'igeikötő, ige' sorrendet:

- (19) [FP PÉTER hívta_j [VP [V⁺ fel 0_j] Marit]]⁵

⁴ A (17b) alatti szórend nem minden mondat típusban helytelen – vö.

(i) *Amíg össze nem veszett Éva Jánossal, ...*

(ii) *Csak össze ne veszne Éva Jánossal!*

Egyelőre rejtély, hogy e mondatok szórendje miért elfogadható.

⁵ Pontosabban Bródynál az F fej a véges igével összekapcsolódó T időjelet vonzza. Főnévi igeenes mondatokban nem kötelező az F-be való igeemelés – tehát a *Jó volna [csak PÉTERT hívni meg]* mellett a *Jó volna [csak PÉTERT meghívni]* is helyes. Bródy ezt azzal magyarázza, hogy az igenévnek nem kötelező a [- tense] jegyű T fejjel összekapcsolódnia. Ha az igenév nem

A tagadást Olsvay (2000b) és Puskás (2000) próbálta meg beilleszteni a Bródy (1990, 1995) felvázolta keretekbe. A tagadás is megfordítja az 'igekötő, ige' sorrendet, ezért azt feltételezték, hogy az igei kifejezésre épülő NegP fejében található tagadószó is magához vonzza az igét, és összetett szót alkot vele – l. (20a). Fókusz jelenlétében a tagadott ige megy fel az F fejbe – l. (20b).

- (20) a. [_{NegP} [_{Neg'} Nem hívta_i [meg 0_i Péter Marit]]]
 b. [_{FP} PÉTER [_{F'} [_F [nem hívta_j]_k] [_{NegP} [_{Neg'} 0_k [meg 0_j Marit]]]]]]

A tagadás meg is előzheti a fókuszt, de olyankor a tagadószó nem vonzza magához az igét. Surányi (2002) erről oly módon ad számot, hogy elemzésében mind a tagadószó, mind a fókusz egy ZP-nek nevezett funkcionális projekció specifikálói. Akár egyedül, akár együtt állhatnak, az utóbbi esetben tetszés szerinti sorrendben. Az ige minden esetben a ZP fejében található.⁶

- (21) a. [_{ZP} Nem [_{ZP} PÉTER [_{Z'} hívta_i [meg 0_i Marit]]]]]
 b. [_{ZP}PÉTER [_{ZP}nem [_{Z'} hívta_i [meg 0_i Marit]]]]]

(A *Nem Péter nem hívta meg Marit* mondat kezdő tagadószava nem férne be a Surányi feltételezte ZP-be, de Surányi szerint ez a *nem* nem is a rendes tagadás hordozója; metanyelvi tagadást fejez ki.)

Olsvay (2000a) elemzésében a nem-neutrális (azaz fókuszt, tagadást, felszólítást stb. tartalmazó) mondatokban az igei kifejezést non-neutrális kifejezéssé (NNP-vé) terjesztjük ki; az ige e kifejezés fejébe megy fel. A fókusznak helyt adó FP és a tagadásnak helyt adó NegP az NNP-re épül rá, további igemozgatás nélkül.

Az igemozgatást feltételező elméletek előnye, hogy magyarázatot adnak rá, miért előzi meg az ige fókusz, illetve tagadás esetén az igekötőt, a fok-/mértékhatározót, a módhatározót és választhatóan a gyakorisági határozót is. Azt is helyesen jósolják meg ezek az elméletek, hogy többszörös fókusz esetén a második és további fókusz követi az igét, és kisebb hatókörű nála. (Idézzük fel a (8)-as példát: ha két FP projekciót létesítünk, először az alsó, majd a felső F fej vonzza magához az igét, így az az alsó fókusz elé kerül. A felső FP specifikálójában található fókusz vezérli az alsó FP specifikálójában álló fókuszt, tehát az alsó fókusz a felső fókusz hatókörébe esik.) Amit ezek az elméletek nem tudnak megoldani, az az ige utáni szórend problémája. Az igét gyakran kiterjedt kötött szórendű mondatszakaszon keresztül emelik az F vagy Neg pozícióba, így azt váránk, hogy az ige által keresztezett mondatszakasz szórendje az igeemelé

megy fel a T fejbe, akkor az F fej nem az igenév+T komplexumot, hanem csupán az üres T fejet vonzza magához.

⁶ Hasonló gondolatot vetett fel Piñon (1992) is.

után is kötött marad. Valójában azonban az ige utáni szórend mondattanilag teljesen szabad, legfeljebb csak Behaghel törvénye alapján különböztethetünk meg jelölletlenebb és jelöltebb változatokat.

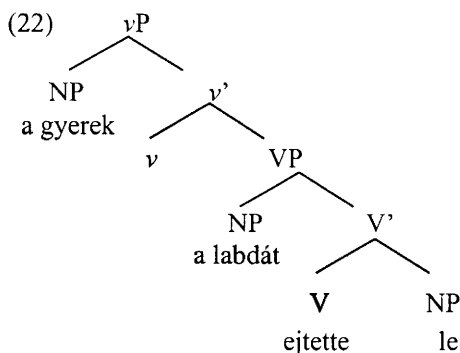
5. A konfigurációsság kérdése

A szórend a szerkezet függvénye. A kötött szórend szerkezeti hierarchiát tükröz; a szabad szórend viszont lehet a lapos szerkezet egyenes következménye, de mondattani műveletek sorával hierarchikus szerkezetből is levezethető. A magyar mondatban az ige előtti mondatszakasz hierarchikus felépítése nem lehet kétséges; az ige utáni mondatszakasz hierarchikus vagy lapos volta azonban vitatott. Az igemozgatás nélküli megközelítések lapos VP-t feltételeznek (l. pl. É. Kiss 1983, 1992); az igemozgatást feltételező leírások egy része (pl. É. Kiss 2002) lapos, másik része (pl. Marác 1989, Bródy 1990, 1995) hierarchikus VP-ből indul ki. Valójában az, hogy a VP hogyan tagolódik, empirikus, nyelvi tényekkel eldönthető kérdés. A problémát az jelenti, hogy a bizonyítékok ellentmondásosak; mind a lapos, mind a hierarchikus VP mellett szólnak érvek. Ezeknek az érveknek teljesebb listája olvasható például É. Kiss (2006b)-ben; itt csak néhány bizonyíték bemutatására van hely.

5.1. A hierarchikus VP bizonyítékai

5.1.1. A bennható és a mediális igeik eltérő viselkedése

A generatív nyelvelmélet újabb változata kétrétegű igei szintagmát feltételez. Az igeit az alsó, VP réteg fejében generáljuk; a *patiens* e VP specifikálójában található. A V bővítményeként gyakran egy, a *patiens* végállapotára utaló elem (például igeekötő) jelenik meg. Az *agens* az igei szintagma felső rétegében, egy *vP* projekció specifikálójában kerül a mondatba. A *vP* réteg fejét alkotó *v* okozást kifejező absztrakt igei morféma (mely a magyarban gyakran egy *-t* kauzatív képzőnek feleltethető meg – vö. *nyit, süt, tanít, ejt*). Azaz:

A vP specifikálójában megjelenő NP-t külső, a VP specifikálójában megjelenő NP-t belső argumentumnak nevezik. Azokban a nyelvekben, melyekben az igei szintagma hierarchikus felépítésű, a tárgyatlan igeik két eltérő viselkedésű osztályra tagolódnak – attól függően, hogy alanyuk a külső vagy a belső argumentum helyén jelenik-e meg. A magyarban is megfigyelhető ez a különbség; az ún. bennható igeik (melyek alanya külső argumentum) és az ún. mediális igeik (melyek alanya belső argumentum) sok tekintetben eltérően viselkednek, amint ezt Bene (2005) kimutatta. Például csak bennható igeik engednek meg (igekötővel vagy más rezultatív elemmel együttjáró) visszaható névmási áltárgyat:

- (23) a. István betegre táncolta magát.
 b. *István betegre este magát.

Ha a magyarban lapos VP-t feltételezünk, nem találunk szintaktikai magyarázatot e jelenségre. A (22) alatti szerkezet viszont megmagyarázza (23a) és (23b) különbségét. A *táncol* ige agensi alanyát a vP specifikálójában generáltuk, így a VP réteg specifikálója nyitva áll egy áltárgy számára. Az *esik* ige alanya viszont a VP specifikálójában álló patiens szerepű belső argumentum. Minthogy (23b) kiinduló szerkezetében az alany foglalja el a belső argumentum helyét, további tárgy számára nincs hely.

5.1.2. A kölcsönös és visszaható névmások kötése

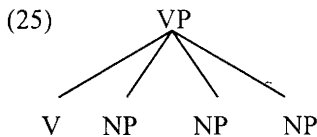
A szerkezeti viszonyokra legbiztosabban a koreferencia-viszonyokból következtethetünk. Az ún. kötéselvek pontosan megszabják, hogy a különféle NP-típusok között milyen szerkezeti feltételek esetén lép fel kötelező koreferencia vagy kötelezően eltérő referencia (ún. diszreferencia).

Az *A* kötéselv a visszaható és kölcsönös névmásokra vonatkozik; azt mondja ki, hogy az ilyen névmásoknak lokálisan kötve kell lenniük, azaz, egy olyan lokális előzménytől kell referenciát kölcsönözniük, mely vezérli őket, hétköznapi nyelven szólva: mely szerkezetileg prominensebb náluk, vagy egyformán

prominens velük. (Egy a csomópont akkor vezérel egy b csomópontot, ha egyik sem uralja a másikat, és az a -t uraló első elágazó csomópont b -t is uralja.) A (22) alatti hierarchikus igei kifejezésben az alany szerkezetileg prominensebb a tárgynál, a tárgy pedig szerkezetileg prominensebb a határozóragos bővítőménynél. Az A kötéselvből tehát az következik, hogy egy határozói visszaható, illetve kölcsönös névmást akár a tárgy, akár az alany köthet, egy tárgyi visszaható, illetve kölcsönös névmásnak viszont csak alanyi antecedense lehet. Alanyi visszaható, illetve kölcsönös névmás nem lehetséges. Valóban ezt tapasztaljuk: (24a) tárgyi kölcsönös névmását az alany köti, (24b) határozói kölcsönös névmását pedig akár az alany, akár a tárgy kötheti:

- (24) a. Péter és Éva_i észrevette egymást_i.
 b. Péter és Éva_i kikérdezte a gyerekeket_j egymásról_{i,j}.

Ha az igei szintagma szerkezete lapos lenne, ahogy a (25) alatti ágrajz ábrázolja, akkor az alany, a tárgy és a határozó kölcsönösen vezérelnék egymást. Ez esetben az A kötéselv azt jósolná, hogy tárgyi előzmény is köthet alanyi névmást, és határozói előzmény is köthet akár tárgyi, akár alanyi névmást. Ezek a lehetőségek azonban nem állnak fenn, amint a (26) alatti mondatok tanúsítják. (A kötési lehetőségeket az elemek felszíni sorrendje nem befolyásolja.)

- (26) a. *Pétert és Évát észrevette egymás.
 b. *Péterről és Éváról kikérdezte a gyerekeket egymás.

A visszaható és a kölcsönös névmások referenciális viselkedését előíró, univerzálisnak tekintett A kötéselv tehát csak akkor működik a magyarban, ha az igei kifejezésnek olyan tagolt szerkezetet tulajdonítunk, melyben az alany szerkezetileg magasabb rendű a tárgynál, és a tárgy magasabb rendű a határozóknál.

5.2. A lapos VP bizonyítékai

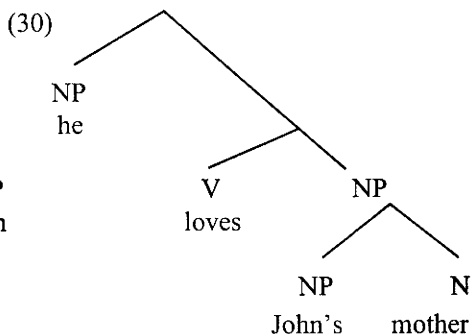
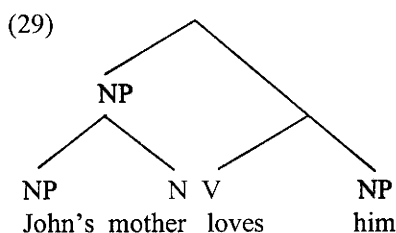
5.2.1. A referáló kifejezések kötési tilalma

A magyar igei szintagma lapos volta mellett a C kötéselv jelenti a legfőbb bizonyítékot. A C kötéselv azt mondja ki, hogy egy referáló kifejezés nem lehet kötve, azaz, nem lehet koreferens egy olyan kifejezéssel, elsősorban személyes névmással, mely őt vezérli. Hierarchikus igei kifejezés esetén a C kötéselv azzal jár, hogy az alany birtokos jelzője koreferens lehet egy tárgyi névmással, hiszen

a névmás nem köti (azaz nem vezérli) őt, így a kötési tilalom nem sérül (l. 27). A tárgy birtokos jelzője viszont nem lehet koreferens egy alanyi névmással, hiszen az alanyi névmás vezérli, azaz köti a tárgy birtokos jelzőjét, így a C kötéselv következtében kötelezően eltérő referenciájú lép fel közöttük (l. 28).

- (27) a. John's_i mother loves him_i.
János anyja szereti őt
- b. Everyone's_i mother loves him_i.
mindenki anyja szereti őt
- c. Whose_i mother loves him_i?
kinek az anyja szereti őt
- (28) a. *He_i loves John's_i mother.
ő szereti János anyját
- b. *He_i loves everyone's_i mother.
ő szereti mindenki anyját
- c. *Whose_i mother does he_i love?
kinek az anyját ő szereti

Íme (27a) és (28a) leegyszerűsített szerkezete:

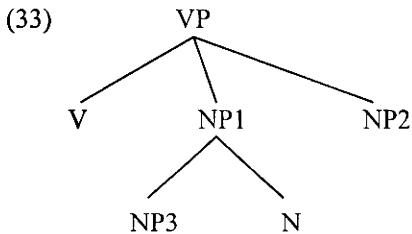

A magyarban nemcsak a (28) alatti példák megfelelőiben kötelezően eltérő referenciájú a tárgy birtokos jelzője és az alanyi névmás, hanem a (27) alatti példák megfelelőiben is kötelezően eltérő referenciájú az alany birtokos jelzője és a tárgyi névmás:

- (31) a. ??János_i anyja szereti pro_i/őt_i
- b. *Mindenkinek_i az anyja szereti pro_i/őt_i
- c. *Kinek_i az anyja szereti pro_i/őt_i?

- (32)a. *János_i anyját szereti pro_i/ő_i
 b. *Mindenkinek_i az anyját szereti pro_i/ő_i
 c. *Kinek_i az anyját szereti pro_i/ő_i?

A (31) alatti mondatokban tapasztalt kötelezően eltérő referencia a *C* kötéselv értelmében annak a jele, hogy e mondatoknak nem tulajdoníthatunk a (29) alattihoz hasonló szerkezetet. Olyan lapos VP-t kell feltételeznünk, melyben a tárgy vezérli az alany birtokos jelzőjét, tehát a tárgy testvércsomópontja az alanynak:

E szerkezetben akár alanyi, akár tárgyi szerepű az NP1, az NP2 helyén álló névmás vezérli NP1 birtokos jelzőjét (NP3-at), tehát tilos közöttük a koreferencia. Megfordítva az érvelést: az a tény, hogy NP3 és NP2 között attól függetlenül tilos a koreferencia, hogy NP2 és NP1 közül melyik az alany és melyik a tárgy, annak bizonyítéka, hogy NP2 és NP1 testvércsomópontok.⁷

5.2.2. Az ige utáni kvantorok azonos hatóköre

A magyarban az ige utáni hangsúlytalan kvantorok azonos hatókörűek (azaz tetszés szerint sorrendben értelmezhetők). Így az alábbi mondat is kétértelmű:

- (34) Miért késett el mindenki kétszer is?
 a. 'Miért volt az, hogy mindenki kétszer is elkésett?'
 b. 'Miért volt az, hogy kétszer is mindenki elkésett?'

Mint köztudomású (vö. például É. Kiss 1992, 6.4.5. fejezet), a magyarban a kvantorok vezérlik hatókörüket; így az ige utáni kvantorok azonos hatóköre arra

⁷ Mint Marác (1989) rámutatott, ha a *C* kötéselvet nem egy névmás és egy lexikális NP, hanem két lexikális NP viszonyára vonatkoztatjuk, a magyarban is megjelenik az angolban észlelt alany-tárgy aszimmetria:

- (i) János_i anyja szereti János_i.
 (ii) *János_i szereti János_i anyját.

Reinhart (1983) azonban amellett érvel, hogy a *C* kötéselv csak egy lexikális NP és egy személyes névmás viszonyát szabályozza; a lexikális NP-k közötti referenciaviszonyok kívül esnek a kötéselvek hatályán.

utal, hogy ezek a kvantorok kölcsönösen vezérlik egymást, másként testvércsomópontok.

5.2.3. Az ige utáni szabad szórend

A szabad szórend önmagában nem bizonyítéka a lapos szerkezetnek, hiszen hierarchikus szerkezetből is előállítható egy *scrambling*-nak nevezett belső topikalizációszerű művelettel – ahogy ezt a magyarral kapcsolatban Surányi (2006) javasolja. E művelet során az ige valamely bővítményét az igei szintagma elé emeljük. Az ilyen belső topikalizáció feltétele, hogy a kiemelő összetevő határozott vagy specifikus határozatlan legyen (azaz egy ismert halmaz meghatározatlan elemére vonatkozzék). Nem-specifikus NP belső topikalizációval nem emelhető ki egy igei szintagma elé (l. például Dayal 2003, Karimi 2003, Diesing 1992). A magyar pusztá főnév mindig nem-specifikus olvasatú, ezért egy pusztá főnévi tárgy alanyi pozíciója – például a (35) alatti mondatban – nem lehet belső topikalizáció következménye:

- (35) a. Csak matematika tagozaton oldanak meg példákat szívesen a diákok.
 b. Csak matematika tagozaton oldanak meg szívesen példákat a diákok.
 c. Csak matematika tagozaton oldanak meg példákat a diákok szívesen.

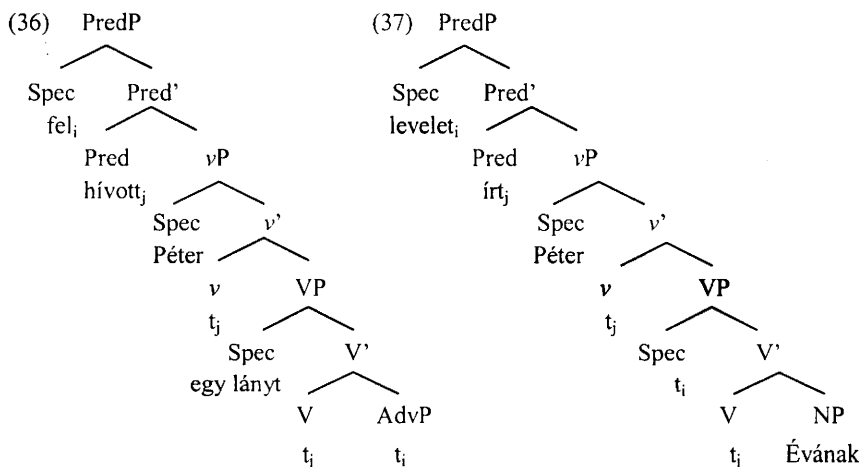
stb.

Az efféle szórendi szabadság a testvércsomópontokra jellemző.

6. A kötött és a szabad szórend megoszlásának újraértelmezése

Tételezzük fel, hogy a kiterjesztett igei kifejezés teljes egészében hierarchikusan épül fel, és a levezetés során az ige lépésről lépésre az igei szintagmát kiterjesztő funkcionális fejek legfelsőbbikébe emelkedik. Az univerzális grammatikáról való hipotézisrendszernek megfelelően a szoroson vett igei kifejezés kétrétegű: a tárgy a VP specifikálójában, az alany pedig egy felső *vP* réteg specifikálójában foglal helyet. Az igét a *V* csomópont alatt generáljuk, s onnan a *v* fejbe emeljük.

Az igét és bővítményeit tartalmazó *vP*-t egy *Pred* fejjel kapcsoljuk össze, és *PredP*-vé terjesztjük ki. Az igét *v*-ből a *Pred* fejbe emeljük, az igemódosítót pedig a *PredP* specifikálójába visszük. (A Koster (1994) és Zwart (1994) javasolta *PredP* projekció arra szolgál, hogy az igekötő vagy egyéb predikatív elem és az ige ugyanazon kifejezés specifikálójába, illetve fejpozíciójába kerülve összetett állítmányt alkossanak.) Például:

PredP képviseli az igei kifejezés teljes lexikális kiterjesztését. A PredP-beli sorrend megfelel annak, ahogyan az igei kifejezéseket a mentális lexikonunkban tároljuk (például: *felhív valaki valakit*; *levelet ír valaki valakinek*).

Ezután a PredP-t időjellel (T-vel) kombináljuk, és TP-vé terjesztjük ki.⁸ Az igét a Pred pozícióból T-be emeljük, az igemódosítót pedig Spec,PredP-ből Spec,TP-be visszük. A TP-re fókuszos kifejezés (FP) épülhet. A legegyszerűbb leírási javaslatot, Surányi (2002) megoldását követve (de annak terminológiáját némileg megváltoztatva) tegyük fel, hogy az FP-nek két specifikálója is lehet, és nemcsak a fókusz, hanem a tagadószó is az FP specifikálójában foglal helyet. A fókusz és a tagadószó sorrendje tetszőleges; ha a fókusz előzi meg a tagadószt, a fókusz hatóköre nagyobb; ha a tagadószó előzi meg a fókuszt, akkor a tagadószóé. Az FP feje vonzza az igét, azaz, ha a TP-t F fejjel kapcsoljuk össze, az ige T-ből F-be emelkedik:

- (38) a. [_{FP} Nem [_F hívtam_i [_{TP} fel 0_i [_{PredP} 0_i Jánost]]]]
 b. [_{FP} CSAK JÁNOST [_F hívtam_i [_{TP} fel 0_i [_{PredP} 0_i]]]]
 c. [_{FP} CSAK JÁNOST [_{FP} nem [_F hívtam_i [_{TP} fel 0_i [_{PredP} 0_i]]]]]
 d. [_{FP} Nem [_{FP} CSAK JÁNOST [_F hívtam_i [_{TP} fel 0_i [_{PredP} 0_i]]]]]⁹

Fókuszt vagy tagadást tartalmazó főnévi igeneves kifejezés esetén az igekötő–ige sorrendnek nem kötelező megfordulnia, azaz, az ige T-ből F-be való emelése nem kötelező. Ha nem történik igeemelés, akkor minden bizonynal

⁸ Csirmaz (2006) egy AspP-t is feltételez a PredP fölött.

⁹ Emlékezzünk, hogy Surányi szerint a *Nem JÁNOST nem hívtam fel* példatípus mondatkezdő tagadósza nem a szokásos értelemben vett tagadószó, hanem metanyelvi tagadást fejez ki, ezért nem kell az FP specifikálójába kerülnie.

maga az F fej, sőt az egész FP projekció is hiányzik. A fókusz nem jár mindig együtt FP generálásával. Ha a fókusz, illetve a tagadás nem igei kifejezéshez, hanem például melléknévi vagy határozószói kifejezéshez járul, akkor FP generálása helyett a fókusz, illetve a tagadószt az adott melléknévi vagy határozószói kifejezés elé csatoljuk:

- (39) a. egy [_{AP} NEM [_{AP} könnyű]] probléma
 b. egy [_{AP} Péternél [_{AP} (CSAK) KÉT ÉVVEL [_{AP} fiatalabb]]] kolléganő

Egy határozószó bővítménye akár a határozószói fej előtt, akár mögötte állhat, de ha [+fókusz] jegyű *csak*-os kifejezés, akkor kötelező a fej elé csatolni:

- (40) a. [_{AdvP} szemben Péterrel]
 [_{AdvP} Péterrel szemben]
 b. * [_{AdvP} szemben CSAK PÉTERREL]
 [_{AdvP} CSAK PÉTERREL [_{AdvP} szemben]]

A főnévi igenévi kifejezés akár az időjeles igei kifejezésekre jellemző módon, az igenevet tartalmazó [-tense] jegyű TP FP-vé való kiterjesztése útján összekapcsolódhat fókusszal és tagadással (41a), akár a nem-igeti kifejezésekre jellemző módon, a fókusz, illetve a tagadószonak az igenevet tartalmazó TP-hez való hozzacsatolásával (41b). A (41)-es példák TP-hez csatolt határozót is tartalmaznak. FP generálásakor, F-be való igenévmelés esetén e határozó az igekötőhöz hasonlóan az igenév mögött jelenik meg. (Az igekötő – Behaghel törvényének megfelelően – a határozó elé kerül.) A fókusz, illetve a tagadószt TP-hez való hozzacsatolása esetén viszont a T fejben maradó főnévi igenév követi a határozót és az igekötőt.

- (41) a. Nem elég [_{FP} csak EGYSZER [_{F'} olvasni_i [_{TP} el 0_i alaposan a könyvet]]]
 b. Nem elég [_{TP} csak EGYSZER [_{TP} alaposan [_{TP} el olvasni a könyvet]]]

Visszatérve a véges mondatokhoz, a javasolt mondatlevezetés során az ige egyre feljebb kerül a mondat szerkezetben, és az igemeléssel egyidejűleg egyre nő az ige mögötti szabad szórendű mondat szakasz. A szabad szórend tehát az igemozgatás függvénye; az igei fej kiemelése, eltávolítása szabadítja fel egy kifejezés szórendjét. Metaforikusan azt mondhatnánk: az igei fej eltávolítása olyan hatással van egy kifejezés szerkezetére, mint amilyen hatással a központi tartórúd kiemelése van egy sátor szerkezetére: a kifejezés „összeesik”, kilapul. Fő összetevői testvérviszonyba kerülnek egymással, és szabadon újrendezhetők.

Chomsky (1995: 178–180) terminusait alkalmazva a következő általánosítást fogalmazhatjuk meg a magyar mondattal kapcsolatban:

- (42) A funkcionálisan kiterjesztett igelánc belső tartományában szabad a fő összetevők sorrendje.

Funkcionálisan kiterjesztett igelánc T-be és F-be való igeemeléssel jön létre. Az igelánc belső tartományát az igei fej mögötti fő összetevők alkotják. Ezek tehát szabadon újrendezhetők, belső összetevőik sorrendje viszont kötött marad.

Tekintsük át, hogyan érvényesül a (42) alatti általánosítás a 2. részben tárgyalt mondatok esetében!

A (2) alatti példákat egy (36) alattihoz hasonló, PredP kategóriájú igei kifejezésből vezetjük le. A levezetés során a PredP-t TP-vé terjesztjük ki, és az igekötőt a PredP specifikálójából a TP specifikálójába emeljük. Az ige Pred-ből T-be kerül, minek következtében a PredP szerkezete kilapul, és fő elemei Behaghel törvényének megfelelően újrendezhetők.

- (43) a. [_{TP} Össze [_{T'} veztek [_{PredP} a fiúk egymással]]]
 b. [_{TP} Össze [_{T'} veztek [_{PredP} egymással a fiúk]]]

A fok-/mérték- és módhatározókat, valamint választhatóan a gyakorisági határozókat is a TP-hez csatoljuk. Ezek nem váltanak ki igeemelést. Tagadás és/vagy fókusz esetén a TP-t FP-vé terjesztjük ki, s az igét T-ből F-be emeljük. Ilyenkor a fej nélkül maradó TP kifejezés lapul össze; ennek elemei lesznek szabadon újrendezhető testvércsomópontokká:

- (44) a. [_{FP} Nem [_{F'} veztek [_{TP} sokszor nagyon össze a fiúk egymással]]]
 b. [_{FP} Nem [_{F'} veztek [_{TP} össze sokszor a fiúk nagyon egymással]]]
 stb.

- (45) a. [_{FP} CSAK EGYSZER [_{F'} vezett [_{TP} nagyon össze Éva Péterrel]]]
 b. [_{FP} CSAK EGYSZER [_{F'} vezett [_{TP} Éva össze Péterrel nagyon]]]
 stb.

Ha két FP-t is generálunk, az ige az alsó F fejből a felső F fejbe emelkedik. Ilyenkor az alsó fókusz is az igelánc szabad szórendű belső tartományába esik:

- (46) a. [_{FP} KÉT BARÁTJÁVAL [_{F'} vezett [_{FP} CSAK EGYSZER nagyon össze Éva]]]
 b. [_{FP} KÉT BARÁTJÁVAL [_{F'} vezett [_{FP} össze Éva nagyon CSAK EGYSZER]]]
 stb.

Ebben a keretben az ige utáni hangsúlytalan kvantorok problémája is megoldódik. A magyarban az ige előtti kvantorok megelőzik és vezérik hatókörüket, az ige utáni kvantorok viszont meglepő módon nem. A javasolt megközelítésben a levezetés során minden kvantor ahhoz a predikátumréteghez (TP-hez vagy FP-hez) csatolódik, melyre hatóköre kiterjed. Ha e kifejezésből kiemeljük az igei fejet, a lapossá váló szerkezetben a kvantorok és egyéb operátorok is szabadon felcserélhető testvércsomópontokká lesznek, és hatóköri különbségeik semlegesítődnek. Vessük össze az alábbi mondat levezetésének két lépését:

- (47) a. [_{FP} *mindenki* [_{FP} CSAK EGY SZELET TORTÁT [_{F'} evett [_{TP} meg vacsora után]]]]]
 b. [_{FP} MIÉRT [_{F'} evett [_{FP} meg *mindenki* vacsora után CSAK EGY SZELET TORTÁT?]]]]

(47a)-ban a TP-re FP-t építettünk, az igét az F fejbe emeltük, s az univerzális kvantort az FP-hez csatoltuk. (47b)-ben az FP-t egy további F-fejvel ismételtelen FP-vé terjesztettük ki. Az ige e felső FP fejébe került, minek következtében az alsó, igei fej nélküli FP kilapult. Az alsó fókusz és az elé csatolt kvantor testvércsomópontokká lettek, sorrendjüket Behaghel törvénye szabályozza, és tetszés szerinti relatív hatókör tulajdonítható nekik.

A tagadószó meggátolja az FP-ből való igeemelést; így tagadást tartalmazó FP-re nem építhető újabb FP:

- (48) a. ?*[_{FP} KÉT SÜTEMÉNYT [_{F'} sütötti [_{FP} nem [_{FP} ÉVA [_{F'} V_i]]]]]]]
 b. *[_{FP} KÉT SÜTEMÉNYT [_{F'} sütött [_{FP} ÉVA [_{FP} nem [_{F'} V_i]]]]]]]

Összegezve az elmondottakat: a magyar mondat minden lehetséges szórendi változatát megkapjuk, ha a mondatot egy konfigurációs ν P-re épülő PredP-ből vezetjük le oly módon, hogy a PredP-t egy T funkcionális fejjel – Pred-ből T-be való igeemeléssel – TP-vé, majd választhatóan a TP-t egy F funkcionális fejjel – T-ből F-be való igeemeléssel – FP-vé terjesztjük ki, és ha a (42) alatti általánosításnak megfelelően feltételezzük, hogy azok a kifejezések, melyekből az igei fejet kiemeltük, kilapulnak és szabad szórendűvé válnak.

A következő megválaszolendő kérdés: mi magyarázza, hogy a ν P-t egyes – elsősorban szemantikai – jelenségek hierarchikusnak, más jelenségek laposnak mutatják? A válaszhoz a generatív irányzat legújabb változata, a fáziselmélet nyújt elméleti keretet. A fáziselméleti keretben megfogalmazandó válasz lényege, hogy a szemantikai értelmezés nem egy lépésben történik. Azok az értelmező műveletek, melyeket a ν P kilapulása előtt hajtunk végre, hierarchikusnak észlelik a ν P-t. Azon értelmező folyamatok számára viszont, melyek a kilapulás után mennek végbe, a ν P lapos.

7. Fáziselméleti magyarázat

7.1. Fázisok a magyar mondatban

Chomsky (2001, 2002, 2005) amellet érvel, hogy a mondatok létrehozása, valamint szemantikai és fonológiai értelmezése nem egy lépésben, hanem szakaszonként, fázisonként történik. Egy-egy fázis fejre, bal perifériára és a fejtől jobbra eső fázistartományra tagolható. A fej és a bal periféria képezik a fázis mondattanilag és jelentésstanilag aktív, továbbépíthető részét. A fázis-tartomány az a mondatszakasz, melynek mondattani felépítése már befejeződött, s melyet ezért fonológiai és szemantikai értelmezésnek vehetünk alá.

Chomsky (2004, 2005) javaslata szerint az ige lexikális kiterjesztése (a νP), valamint a tagmondat (CP) képez fázist. Többen (például Grohmann (2000) és Sauerland és Elbourne [2002]) a T(ense)P-t, azaz a νP funkcionális kiterjesztését is fázisnak tartják. Az ige lexikális kiterjesztésének fázisát a magyarban a PredP-vel fogom azonosítani. Semleges mondatok esetében az ige maximális funkcionális kiterjesztése a magyarban is a TP; nem-semleges mondatokban viszont az FP.¹⁰ (Az t a kérdést nyitva hagyom, hogy a CP külön fázist alkot-e a magyar mondatban, vagy – a TopP-vel együtt – hozzácsatolható az ige maximális funkcionális kiterjesztése (a TP vagy FP) alkotta fázishoz.)

Mind a lexikális fázisban, mind a funkcionális fázisban az ige szolgál a fázis fejeként; a lexikális fázisban a Pred-be, a funkcionális fázisban pedig a T-be vagy F-be emelt ige választja el egymástól a szintaktikailag és szemantikailag aktív bal perifériát a szintaktikailag és szemantikailag semlegesítődött, kilapult fázistartománytól.

Annak következtében, hogy a mondatok létrehozása és értelmezése fázisonként történik, előfordulhat, hogy a levezetés során ugyanahhoz a mondat-szakaszhoz kétféle szerkezet is hozzárendelhető. A magyarban a νP -vel mindig ez a helyzet. A PredP fázisban – mint a (36)-(37) alatti ábrák mutatják – a fázis-tartományt alkotó igei kifejezés hierarchikus: a νP specifikálójában található alany szerkezetileg prominensebb a VP specifikálójában található tárgynál, és a tárgy is prominensebb az egyéb bővítményeknél. Azok az értelmező műveletek, melyek a PredP-fázisban mennek végbe, ezen a hierarchikus szerkezeten működnek. Abban a fázisban viszont, melyet a funkcionálisan kiterjesztett ige alkot, a νP már a kilapult fázistartományba esik; így az e fázisban működő értelmező szabályok számára a νP lapos.

¹⁰ Surányi (2002) és (2004) mindkettőt fázisként kezeli (bár eltérő (AspP és ZP) terminusokat használ).

Fáziselméleti keretben a 6. részben megfogalmazott általánosítás a következőképpen értelmezhető:

(49) Fázisstartomány-kilapulás

Amikor egy fázis fejét egy új fázis fejpozíciójába emeljük, az új fázis tartományában a fej kópiái és az őket kiterjesztő fráziskategóriák törlődnek, a törölt fejek specifikálói és bővítményei pedig testvérviszonyba kerülnek.

Így amikor az ige a funkcionális fázis fejébe, semleges mondatban például T-be kerül, a VP, ν P és PredP csomópontok törlődnek; csak azok az összetevők maradnak meg testvércsomópontokként a fázisstartományban, melyek a törölt igei projekciók specifikálói és bővítményi pozícióit kitöltötték. Minthogy a fázisstartomány további szintaktikai műveletek számára már nem nyitható meg, a „kilapulásnak” nincsenek szintaktikai következményei. A szemantikai értelmezés számára a kilapult fázisstartomány egymást kölcsönösen vezérlő összetevőkből áll. A fonológiai értelmezés, azaz a kiejtés során e testvérösszetevők tetszés szerinti sorrendben linearizálhatók. Azt a sorrendet érezzük legsemlegebbnek, mely eleget tesz a növekvő összetevők törvényének (Behaghel 1932).

Míg semleges mondatban a TP-fázis tartományát alkotó PredP lapul ki, mielőtt jelentéstani és fonológiai értelmezésnek vetnénk alá, fókuszos mondatban az F fejbe emelt ígét követő TP. Ismétlődő FP esetén az alsóbb FP-k is a kilapult fázisstartományba esnek.

A fáziselmélet keretében mind a magyar mondat szabad ige utáni szórendjéről, mind a konfigurációs és nem-konfigurációs jelenségek közötti látszólagos ellentmondásról számot tudunk adni. A magyarázat feltehetőleg nem csak a magyarra érvényes. Az igemozgatás által kiváltott, a kiemelt ígét követő mondatszakaszra kiterjedő szabad szórend más nyelvekben sem teljesen ismeretlen, a skandináv nyelvekben például tárgyhelycsere (object shift) néven tartják számon (vö. Platzack [1986], Thrainsson [1986], és Holmberg [1985, 1986]). Ugyanakkor a többnyire szegény morfológiájú skandináv nyelvekben a szórendi szabadság korlátozottabb, mint a magyarban – többek között annak az univerzális megszorításnak a következményeképpen, miszerint „a mondatrészi szerepeknek azonosíthatóknak kell lenniük” (Erteschik-Shir 2005: 54).

7.2. A szórend

A magyar mondat szórendje a levezetés funkcionális fázisában alakul ki (a PredP fázist nem ejtjük ki, azaz, csak szemantikailag értelmezzük, fonológiailag nem). A szórend ige előtti kötöttsége és ige utáni szabadsága a funkcionális fázis tagolódását tükrözi. A fázis mondattanilag aktív bal periferiáján, azaz ige előtti szakaszában az operátorok közötti aszimmetrikus vezérlési viszonyok kötött

sorrendet határoznak meg. Az ige utáni fázisartományban viszont az egymást kölcsönösen vezérlő fő összetevők specifikussági jegyüktől függetlenül tetszés szerinti (legfeljebb a növekvő összetevők törvényétől korlátozott) sorrendben állhatnak.

7.3. Hierarchikus VP-re utaló jelenségek: a bennható és a mediális igék eltérő viselkedése; a kölcsönös és visszaható névmások kötése

Azok a mondattani műveleteknek és mondattani viszonyoknak, melyek alany-tárgy aszimmetriát mutatnak, a PredP-fázis tartománya: a hierarchikus ν P szolgál színhelyeül. A ν P-ben történik például a bennható igék üres tárgyi pozíciójába való áltárgy-beillesztés (l. 23a). Az igei argumentumok közötti referencia-viszonyokat szabályozó kötéselveket, köztük a kölcsönös és visszaható névmások értelmezését meghatározó *A* kötéselvet is e – (36)–(37) alatt ábrázolt – hierarchikus ν P-n értelmezzük. Az *A* kötéselv értelmében a visszaható, illetve kölcsönös névmást tagmondatában egy őt vezérlő antecedenstnek kell kötnie. A (24a) alatti példában az alany azért kötheti a tárgyi névmást, (26a)-ban viszont a tárgy azért nem kötheti az alanyi névmást, mert az alany aszimmetrikusan vezérli a tárgyat. Ugyanígy, (24b)-ben a tárgy azért kötheti a határozói névmást, (26b)-ben viszont a határozó azért nem kötheti a tárgyi névmást, mert a tárgy aszimmetrikusan vezérli a határozót.

Ha a kölcsönös-, illetve visszaható névmás a ν P-ben nem kerül kötési viszonyba, akkor a levezetés funkcionális fázisában keres antecedenst magának. Ez történik az (50) alatti példában. (A funkcionális fázisban kiemelt összetevők alsó, nem hangzó kópiáit áthúzással jelölöm.)

- (50) a. [_{TopP} *A fiúkat*_i [_{TP} fel-jelentették [_{PredP} egymás_i szülei ~~*a fiúkat*~~ a rendőrségen]]]
- b. [_{TP} Fel-jelentették [_{PredP} *a fiúkat*_i egymás_i szülei a rendőrségen]]]

Vö.:

(51)**The boys_i, each other_i's parents reported to the police.*

Az igei kifejezés kiterjesztésének funkcionális fázisában a kötést láncokon értelmezzük. Míg a ν P-beli argumentumokon értelmezett *A* kötéselv csupán azt kívánja, hogy a visszaható, illetve kölcsönös névmást vezérelje egy lokális antecedenst, a láncokon értelmezett *A* kötéselv egy megelőzési feltételt is magában foglal¹¹: azon túl, hogy az antecedenst-lánc alsó láncszemének vezérelnie kell a

¹¹ Bár Chomsky (1981) kötéselméletében nem szerepel megelőzési feltétel, számos tanulmány felhívta a figyelmet a megelőzés szerepére – lásd például Barss and Lasnik (1986) és É. Kiss (1991).

kölcsönös vagy visszaható névmási lánc alsó láncszemét, az antecedenslánc legfelső láncszemének meg is kell előznie a névmási lánc legfelső láncszemét. (A ν P-n belül ez triviálisan teljesül: a vezérlés mindig megelőzéssel is együttjár).

Az (50)-es példákban az alany birtokos jelzőjét képviselő névmásnak nincs öt vezérlő antecedense a ν P-n belül. A funkcionális fázisban, a ν P kilapulása következtében azonban vezérlés jön létre a névmás és a tárgy alsó láncszeme között. (50a,b)-ben az antecedens-lánc legfelső láncszeme a kötés megelőzési feltételének is eleget tesz. Az angolban, ahol nem történik kilapulás, a tárgy a levezetés semelyik fázisában sem vezérli az alany birtokos jelzőjét – ezért helytelen (51). A szintén helytelen (52) alatti magyar mondatokban a kötés megelőzési feltétele nem teljesül.

- (52) a. * $[_{TP}$ Fel-jelentették $[_{PredP}$ egymás_i szülei a fiúkat_i a rendőrségen]]
 b. * $[_{TopP}$ Egymás_i szülei $[_{TP}$ fel-jelentették a fiúkat_i a rendőrségen]]

Ha a kölcsönös, illetve visszaható névmás már a PredP fázis ν P-tartományában valamely kötésselv hatálya alá esik, akkor referencia-viszonyai már a PredP fázisban rögzülnek. Így az (53a)-ban létrejövő kötést nem befolyásolja, ha – mint (53b)-ben – a funkcionális fázisban a névmás kerül az antecedense elé. Ugyanígy, (53c)-t nem menti meg, hogy a funkcionális fázisban az antecedens megelőzi és a kilapult ν P-ben vezérli a kölcsönös névmást, hiszen a PredP-fázisban a névmás vezérelte az antecedens, és ezáltal – a C kötésselvnek megfelelően – kötelezően eltérő referenciájúakká lettek.

- (53) a. $[_{PredP}$ kérdeztem_i $[_{\nu P}$ t_i $[_{\nu P}$ a fiúkat_j $[_{\nu}$ t_i egymásról_j /egymás_j szüleiről]]]]]
 b. $[_{FocP}$ EGYMÁSROL_j kérdeztem $[_{TP}$ a fiúkat_j]]
 c. * $[_{FocP}$ A FIÚKRÓL_j kérdeztem $[_{TP}$ egymást_j]]¹²

Összefoglalva az elmondottakat: a visszaható- és kölcsönös névmások referenciáját meghatározó *A* kötésselv a levezetés mindkét fázisában szerepet játszik. Testvér-argumentumok között a ν P-ben, a levezetés lexikális fázisában jöhet létre kötés – ha az antecedens vezérli a visszaható, illetve kölcsönös névmást. A funkcionális fázisban végbemenő kilapulás nem testvérargumentumok között is vezérlést eredményezhet. Ahhoz, hogy kötés jöjjön létre, az antecedensnek a vezérlés mellett meg is kell előznie a névmást.

¹² Surányi (2006a,b) és É. Kiss (2005) azzal magyarázza (51a,b) helyességét, hogy a tárgyat még a lexikális fázisban a ν P-hez csatoltuk, ezáltal vezérlési viszonyt hozva létre a tárgy és az alany birtokos jelzője között. E magyarázat alapján azonban (52b)-nek is helyesnek kellene lennie, hiszen semmi sem zárja ki az alanyt a lexikális fázisban való topikalizálását.

7.4. A C kötéselv

A C kötéselv azt mondja ki, hogy egy referáló kifejezés nem lehet referenciálisan kötve (tehát nem lehet koreferens egy őt vezérlő kifejezéssel). A C kötéselv az összetett mondat egészére, tehát a levezetés valamennyi fázisára érvényes.

A PredP fázis hierarchikus vP-jében az alany vezérli a tárgy birtokos jelzőjét, tehát nem lehetnek koreferensek:

- (54) a. ?*[_{PredP} szereti [_{vP} János_i [_{vP} János_i feleségét]]]
 b. *[_{PredP} szereti [_{vP} a szerencsétlen_i [_{vP} János_i feleségét]]]
 c. *[_{PredP} szereti [_{vP} pro/ő_i [_{vP} János_i feleségét]]]

A vP-ben létrejövő diszreferenciát a későbbi fázisokban végbemenő műveletek nem teszik semmissé. Bár (55a–c)-ben sem az alany nem vezérli a tárgy birtokos jelzőjét, sem a tárgy birtokos jelzője nem vezérli az alanyt, a vP-ben köztük létrejött kötelezően eltérő referencia megmaradt. (A * azt jelenti, hogy a mondatok a szándékolt koreferens olvasattal helytelenek.)

- (55) a. *[_{FocP} JÁNOS_i FELESÉGÉT szereti [_{TP} János_i]]
 b. *[_{TopP} János_i feleségét [_{TP} szereti a szerencsétlen_i]]
 c. *[_{TopP} János_i feleségét [_{FocP} csak Ő_i szereti]]]

Bár a hierarchikus vP-ben a tárgy nem köti az alany birtokos jelzőjét, a funkcionális fázis kilapult vP-jében vezérelni fogja. Ez még nem elegendő ahhoz, hogy kötés jöjjön létre köztük; a funkcionális fázisban az antecedensnek meg is kell előznie az általa kötött összetevőt. Az (56) alatti példákban a kötésnek mind a vezérlési, mind a megelőzési feltétele teljesül, így – a C kötéselv értelmében – a tárgy és az alany birtokos jelzője kötelezően eltérő referenciájú:

- (56) a. ?*János_{t_i} szereti János_i felesége.
 b. *A szerencsétlen_{t_i} szereti János_i felesége.
 c. *pro_{t_i} szereti János_i felesége.¹³
 d. *Őket_{t_i} szereti a fiúk_i anyja./*Szereti őket_{t_i} a fiúk_i anyja.
 e. *Őt_{t_i} melyik fiú_i; szomszédja jelentette fel a rendőrségen?
 f. *pro_{t_i}/őt_{t_i} mindegyik fiú_i anyja fel-hívta telefonon.¹⁴

¹³ A személyes névmások legjelöltebb helye a topikpozíció; ezért elemzem a rejtett névmást is topik helyzetűként. (56c) helytelensége is arra enged következtetni, hogy a mondat párhuzamos szerkezetű a szintén helytelen (56d–e)-vel.

¹⁴ É. Kiss (2005) és Surányi (2006a, b) az (56) alatti mondatokban tapasztalt kötelezően eltérő referenciát a hierarchikus vP-n belüli belső topikalizációval (scramblinggal), azaz a tárgynak a vP-

Ha a tárgyi antecedens nem előzi meg az alany birtokos jelzőjét, akkor koreferens olvasatokat is lehetségesnek jósoljuk. Lexikális antecedens esetén, (57a–b)-ben valóban ezt tapasztaljuk. (58a–b) azonban marginálisabb koreferens olvasattal, mint várnánk,¹⁵ (58c–d) pedig teljességgel elfogadhatatlan:

- (57) a. János_i felesége szereti Jánost_i.
 b. János_i felesége szereti a szerencsétlent_i.
- (58) a. ??A fiúk_i anyja szereti őket_i.
 b. ??Mennyire szereti a fiúk_i anyja őket_i?¹⁶
 c. *Melyik fiú_i szomszédja jelentette fel őt_i; a rendőrségen?
 d. *Mindegyik fiú_i; anyja felhívta őt_i; telefonon.

Régi rejtélye a magyar mondattannak, hogy az (58a,b) alatti mondatoknak miért nincs koreferens olvasatuk – szemben például angol megfelelőikkel. Úgy látszik, (58a–b)-t „blokkolja” az (59a–b) alatti szerkezet:

- (59) a. A fiúkat_i szereti az pro_i anyjuk.
 b. Mennyire szereti a fiúkat_i; az pro_i anyjuk?

Kérdés, hogy az (58a–b)-nek megfelelő angol (60a–b)-t miért nem blokkolja az (59a,b)-nek megfelelő (61a–b):

- (60) a. The boys'_i mother loves them_i.
 b. How much does the boys'_i mother love them_i?
- (61) a. Their_i mother loves the boys_i.
 b. How much does their_i mother love the boys_i?

A magyarázat az lehet, hogy a magyar (59a–b) a funkcionális fázis tartományának kilapulása következtében kötött névmást tartalmaz (a tárgyi lánc alsó láncszeme vezérli a rejtett névmási lánc alsó láncszemét, felső láncszeme pedig meg is előzi) – és a kötés erősebb és ezért előnyben részesítendő értelmezési opció mint a választható koreferencia.

(58c–d) esetében minden bizonnyal (62a–b) blokkolja a koreferens olvasatot:¹⁷

hez való hozzátételével magyarázza. Ebben a keretben a személyes névmási bővítmények belső topikalizációját, azaz vP-hez való csatolását kötelezőnek kell feltételezni.

¹⁵ Surányi (2006) tesztelte az (58a,b) típusú mondatok megítélését. 25 informánsból heten elfogadták, tízen marginálisnak találták, nyolcan pedig kizárták a koreferens olvasatot.

¹⁶ (58b) kissé (58a)-nál is jelöltebb, mivel a növekvő összetevők Behaghel-féle törvényét is megsérti.

- (62) a. Melyik fiút_i jelentette fel a pro_i szomszédja ~~melyik-fiút_i~~; a rendőrségen?
- b. Mindegyik fiút_i fel-hívta az pro_i anyja ~~mindegyik-fiút_i~~; telefonon.

(62a–b) két okból is optimálisabb, mint (58a–b). Egyrészt – a fázisstartomány kilapulása után – (62a–b) kötött névmást tartalmaz, és a kötés erősebb és ezért kedvezőbb értelmezési opció mint a koreferencia. Másrészt, az operátoroknak a magyarban vezérelniük kell a hatókörüket szolgáló propozíciót. Ez (62a–b)-ben teljesül, (58d–e)-ben viszont nem.

Minthogy az angolban a tárgy a levezetés semelyik fázisában sem vezérli az alany birtokos jelzőjét, (60a–b) és (61a–b) ugyanolyan koreferens olvasattal jár együtt; így egyik sem részesítendő előnyben a másikhoz képest.

Összegezve: Az a tény, hogy a magyarban az alany birtokos jelzője nem lehet koreferens egy vele számban és személyben megegyező tárgyi névmással, a levezetés funkcionális fázisában végbemenő fázisstartomány-kilapulás következménye. A lapos *vP*-nek köszönhetően *A fiúkat szereti az (pro) anyjuk* mondatban a tárgy köti a rejtett névmást, és ez a szerkezet blokkolja *A fiúk anyja szereti őket* mondat által képviselt, gyengébb, csupán koreferens olvasatot nyújtó szerkezetet.

7.5. Hatókörértelmezés

Az operátorok értelmezése hatókörüktől, azaz az általuk vezérelt mondatszakasz nagyságától függ. Az operátorok egyes típusai (például a kérdő kifejezések) fókuszpozícióban (az FP kifejezés specifikálójában) állnak; más típusai kvantoremeléssel a TP vagy az FP elé kerülnek. Ebből következően a legkorábbi fázis, melyben a hatókörértelmezés elvégezhető, a funkcionálisan kiterjesztett igei kifejezés: az FP, vagy FP hiányában a TP. E fázisban az operátorok hatóköre pontosan az általuk vezérelt mondatszakasznak felel meg. A fázis bal periferiján található kvantorok hatóköre a tőlük jobbra eső mondatszakaszra terjed ki. Így az ige utáni operátorok mindig kisebb hatókörűek az ige előtt állóknál. Minthogy az ige utáni tartományban a kvantorok kölcsönösen vezérlik egymást, egymáshoz viszonyított hatókörüik egyforma, azaz tetszőleges sorrendben értelmezhetők. Míg például egy ige előtti fókusz nagyobb hatókörű az ige utáni fókusznál – l. (63), ha mindkét fókusz a fázis ige utáni tartományába kerül, egyforma hatókörűek lesznek – l. (64):

¹⁷ Surányi (2006) szerint (62a,b) azért blokkolja (58d,e)-t, mert a levezetése gazdaságosabb; rövidebb kérdőszómozgatást feltételez – mivel a *vP*-hez csatolt tárgy közelebb van a fókuszpozícióhoz, mint a *vP* specifikálójában található alany.

- (63) a. Csak két tárgyból bukott meg csak egy hallgató. 2 > 1
 b. Csak egy hallgató bukott meg csak két tárgyból. 1 > 2
- (64) a. Mikor bukott meg csak két tárgyból csak egy hallgató? 2 > 1, 1 > 2
 b. Mikor bukott meg csak egy hallgató csak két tárgyból? 1 > 2, 2 > 1

Ugyanezt tapasztaljuk a két disztributív kvantort tartalmazó mondatokban is. Ha mindkét kvantor a bal periférián található (l. 65a–b), vagy az egyik a bal periférián, a másik a fázisstartományban (65c), akkor az elől álló kvantor a nagyobb hatókörű. Ha viszont mindkét kvantor az ige mögött áll, egyforma hatókörűek (66a–b).

- (65) a. [_{TP} Mindkét tárgyból [_{TP} három hallgatót is [_{TP} meg buktatott János]]] 2 > 3
 b. [_{FP} Mindkét tárgyból [_{FP} három hallgatót is [_{FP} JÁNOS buktatott [_{TP} meg]]]]] 2 > 3
 c. [_{FP} Mindkét tárgyból [_{FP} JÁNOS buktatott [_{TP} meg három hallgatót is]]] 2 > 3
- (66) a. [_{FP} JÁNOS buktatott [_{TP} meg mindkét tárgyból három hallgatót is]]] 2 > 3, 3 > 2
 b. [_{FP} JÁNOS buktatott [_{TP} meg három hallgatót is mindkét tárgyból]]] 3 > 2, 2 > 3

Egy ige előtti kvantor nagyobb hatókörű, mint egy ige előtti fókusz (67a), és egy ige előtti fókusz nagyobb hatókörű, mint egy ige utáni (hangsúlytalan) kvantor (67b).¹⁸ Két ige utáni, testvérviszonyban álló, egymást kölcsönösen vezérlő kvantornak viszont azonos a hatóköre (68a,b).¹⁹

- (67) a. [_{FP} Minden néző [_{FP} KEVÉS FILMET látott]] minden > kevés
 b. [_{FP} KEVÉS NÉZŐ látott [_{TP} minden filmet]] kevés > minden
- (68) a. [_{FP} EZÉRT látott [_{FP} KEVÉS NÉZŐ minden filmet]] kevés > minden, minden > kevés

¹⁸ Az ige utáni hangsúlyos kvantorokról l. például É. Kiss (1998: 62).

¹⁹ Szabolcsi (1997) azt állítja, hogy ez az általánosítás nem terjeszthető ki a kvantorok minden típusára; szerinte például az alábbi mondatban a *hatnál több kutya* csak akkor lehet nagyobb hatókörű a *kevés fiút* kifejezésnél, ha megelőzi:

(i) TEGNAP harapott meg hatnál több kutya kevés fiút.

(ii) TEGNAP harapott meg kevés fiút hatnál több kutya.

Szabolcsi intuíciónak nem osztom. Az alábbi példában – pragmatikai okokból – még könnyeb a *hatnál több* kvantornak a *kevés* kvantor feletti hatókört tulajdonítani:

(iii) CSAK SZINTAXISBÓI írt kevés házi feladatot hatnál több fiú.

- b. [_{FP} EZÉRT látott [_{FP} minden filmet kevés néző]] minden > kevés,
kevés > minden

E megközelítés tehát az ige utáni hangsúlytalan kvantorok problémáját is megoldja. Az ige előtti és ige utáni kvantorok levezetése azonos módon, kvantoremeléssel történik; a kvantoremelés következményei azonban az ige kiemelése következtében lapossá váló fázisstartományban semlegesítődnek.

8. Összefoglalás

E tanulmány olyan levezetést javasolt a magyar mondatok számára, mely helyesen jósolja meg a mondatok ige előtti kötött és ige utáni szabad szórendjét, és a hierarchikus mondatszerkezetet bizonyító, valamint a lapos igei kifejezésről tanúskodó ellentmondásos tényekről is számot tud adni. A levezetés keretét a fáziselmélet adja. A magyarban feltehetőleg mind az ige lexikális kiterjesztése, a PredP, mind az ige teljes funkcionális kiterjesztése, az FP vagy TP fázisként működik. A funkcionálisan kiterjesztett igei kifejezés belső, ige mögötti tartományának szerkezete kilapul; összetevői szabadon újrendezhetőek. Az a sorrend a legjelölletlenebb, mely engedelmeskedik a Behaghel (1932) megfogalmazta növekvő összetevők törvényének. A szemantikai értelmezés nem egy lépésben történik, hanem megoszlik a fázisok között. Ez magyarázza a konfigurációs és nem-konfigurációs ν P-re utaló következmények együttes meglétét: a ν P hierarchikusan tagolt a lexikális fázisban, a PredP fázisstartományán értelmezett jelenségek számára, és lapos a funkcionális fázisban, az FP vagy TP fázisstartományán értelmezett jelenségek számára.

Irodalom

- Behaghel, Otto (1932), *Deutsche Syntax IV*. Carl Winters, Heidelberg.
- Bartos Huba (2000), Az inflexiós jelenségek szintaktikai háttere. In: Kiefer Ferenc (szerk.), *Magyar strukturális nyelvtan III. Morfológia*. Akadémiai Kiadó, Budapest. 653–762.
- Brassai Sámuel (1860), „A magyar mondat”. *Magyar Akadémiai Értesítő. A Nyelv- és Széptudományi Osztály Közlönye 1*: 279–399.
- Brassai Sámuel (1863–65), „A magyar mondatról”. *Magyar Akadémiai Értesítő. A Nyelv- és Széptudományi Osztály Közlönye 3*: 3–128; 173–409.
- Bene Annamária (2005), Az igék bennható/transzítív/mediális felosztásának morfoszintaktikai következményei. PhD disszertáció, ELTE Elméleti Nyelvészet Szakcsoport.

- Brody, Michael (1990), Some remarks on the focus field in Hungarian. UCL Working Papers in Linguistics 2. University College London. 201–225.
- Brody, Michael (1995), Focus and checking theory. In: Kenesei, István (szerk.), *Approaches to Hungarian 5*, 29–44. JATE, Szeged.
- Chomsky, Noam (1995), *The Minimalist Program*. MIT Press, Cambridge, Mass.
- Chomsky, Noam (2001), Derivation by phase. In: Kenstowicz, Michael (ed.), *Ken Hale: A Life in Language*, MIT Press, Cambridge, Mass. 1–52.
- Chomsky, Noam (2004), Beyond explanatory adequacy. In: Belletti, Adriana (ed.), *Structure and Beyond. The Cartography of Syntactic Structures*. Oxford University Press, Oxford. 45–127.
- Chomsky, Noam (2005), *On Phases*. Kézirat. MIT, Cambridge, Mass.
- Csirmaz Anikó (2006), Aspect marking in a two-component theory of aspect. In: É. Kiss, Katalin (ed.), *Event Structure and the Left Periphery. Studies on Hungarian*. Springer, Dordrecht. 159–200.
- Dayal, Veneeta (2003), Bare nominals: non-specific and contrastive readings under Scrambling. In: Karimi, Simin (ed.), *Word Order and Scrambling*. Blackwell, London. 67–90.
- Diesing, Molly (1992), *Indefinites*. MIT Press, Cambridge, Mass.
- É. Kiss Katalin (1983), A magyar mondat szerkezet generatív leírása. *NyÉrt* 116
- É. Kiss, Katalin (1991), On the locality condition of anaphora and pronominal variable binding. In: Koster, Jan – Eric Reuland (eds), *Long Distance Anaphora*. Cambridge University Press, Cambridge. 245–261.
- É. Kiss Katalin (1992), Az egyszerű mondat szerkezete. In: Kiefer Ferenc (szerk.), *Strukturális magyar nyelvtan I. Mondattan*. Akadémiai Kiadó, Budapest. 79–179.
- É. Kiss, Katalin (1998), Multiple topic, one focus? *ALH* 45: 3–29.
- É. Kiss, Katalin (2002), *The Syntax of Hungarian*. Cambridge University Press, Cambridge.
- É. Kiss, Katalin (2006a), Focussing as predication. In: Molnár, Valéria – Susanne Winkler (eds.), *Architecture of Focus*. Mouton de Gruyter, Berlin. 169–196.
- É. Kiss, Katalin (2006b), The function and the syntax of the verbal particle. In: É. Kiss, Katalin (ed.), *Event Structure and the Left Periphery. Studies on Hungarian*, 17–56. Springer, Dordrecht.
- Erteschik-Shir, Nomi (2005), Sound patterns of syntax: Object shift. *Theoretical Linguistics* 31: 47–95.
- Grohmann, Kleanthes K. (2000), *Prolific peripheries: A radical view from the left*. PhD disszertáció, University of Maryland.
- Holmberg, Anders (1985), Icelandic word order and binary branching. *Nordic Journal of Linguistics* 8, 161–195.
- Holmberg, Anders (1986), *Word order and syntactic features in the Scandinavian languages and English*. PhD disszertáció. University of Stockholm.
- Karimi, Simin (2003), On object positions, specificity, and Scrambling in Persian. In: Simin Karimi (ed.), *Word Order and Scrambling*, 91–124. Blackwell, London.
- Koster, Jan (1994), Predicate incorporation and the word order of Dutch. In: Guglielmo Cinque – Jan Koster – Jean-Yves Pollock – Luigi Rizzi – Raffaella Zanuttini (eds)

- Paths towards Universal Grammar. Studies in Honor of Richard S. Kayne, 255–276. Georgetown University Press, Washington D.C.
- Marác, László (1989), *Asymmetries in Hungarian*. PhD diszertáció. Groningen University.
- Neeleman, Ad (1994), Scrambling is a D-structure phenomenon. In: Corver, Norbert – Henk van Riemsdijk (eds), *Studies on Scrambling*, 387–430. Mouton de Gruyter, Berlin.
- Olsvay Csaba (2000a), Formális jegyek egyeztetése a magyar nemsemleges mondatokban. In: Büky László – Maleczki Márta (szerk.), *A mai magyar nyelv leírásának újabb módszerei IV*, 119–151. Szegedi Tudományegyetem, Szeged.
- Olsvay Csaba (2000b), Negative quantifiers in the Hungarian sentence. Szakdolgozat, ELTE Elméleti Nyelvészet Szakcsoport, Budapest.
- Piñon, Christopher (1992), Heads in the focus field. In: Kenesei, István – Pléh Csaba (eds), *Approaches to Hungarian 4*. JATE, Szeged. 99–122.
- Piñon, Christopher (1995), Around the Progressive in Hungarian. In: Kenesei, István (ed.), *Approaches to Hungarian 5*. JATE, Szeged. 153–192.
- Platzack, Christer (1986), COMP, INFL, and Germanic word order. In: Hellan, Lars – Kirsti Koch Christensen (eds), *Topics in Scandinavian Syntax*. Reidel, Dordrecht. 185–234.
- Puskás, Genováva (2000), *Word Order in Hungarian: The Syntax of A' Positions*. John Benjamins, Amsterdam.
- Reinhart, Tanya (1983), *Anaphora and semantic interpretation*. Croom Helm, London.
- Sauerland, Uli – Paul Elbourne (2002), Total reconstruction, PF-movement, and derivational order', *LI* 33: 283–319.
- Surányi Balázs (2002), Multiple Operator Movement in Hungarian. *UILOTS*, Utrecht.
- Surányi Balázs (2004), The left periphery and cyclic Spellout: the case of Hungarian. In: Adger, David – Cecile de Cat – George Tsoulas (eds), *Peripheries and their Effects*. Kluwer, Dordrecht. 49–73.
- Surányi Balázs (2006), Scrambling in Hungarian. *ALH* 53, 393–432.
- Szabolcsi Anna (1997), Strategies of scope taking. In: Szabolcsi, Anna (ed.), *Ways of Scope Taking*. Kluwer, Dordrecht.
- Thrainsson, Höskuldur (1986), On Auxiliaries, AUX and VPs in Icelandic. In: Hellan, Lars – Kirsti Koch Christensen (eds) *Topics in Scandinavian Syntax*, 235–265. Reidel, Dordrecht.
- Varga László (1981), A topicról és a fókusz utáni elemek sorrendjéről. *MNy* 77: 198–200.
- Zwart, Jan-Wouter (1994), Dutch is head-initial. *The Linguistic Review* 11: 377–406.